

Lector Armoede interventies Roeland van Geuns

Met schulden naar de huisarts

Financiële sores zijn een bron van psychische, sociale en lichamelijke problemen. De eerste lijn heeft hier een essentiële rol in, vindt lector Roeland van Geuns. “We weten dat er een groep is die pas na een bezoek aan de huisarts in beeld komt bij schuldhulpverlening.”

TEKST: PIET-HEIN PEETERS FOTO: FRANTISEK KREJCI / PIXABAY

Wie schulden heeft, heeft meer dan enkel financiële problemen. Zorgen over het tekort aan geld, over leningen, over afbetalingen, zijn op zich een probleem, maar werken ook door in psyche en gezondheid. Stress, slapeloosheid, depressie, huiselijk geweld, hoofdpijn, maag- en buikklachten enzovoort. Tijdige signalering van financiële problematiek gevolgd door een passende aanpak zijn gezamenlijk preventie bij uitstek. En de brede eerste lijn, inclusief sociaal domein, heeft daar een belangrijke rol in. Roeland van Geuns is lector Armoede interventies aan de Hogeschool van Amsterdam. Eind 2019 ontving hij de Impact Award, een prijs voor onderzoek met grote maatschappelijke betekenis. Een jaar later schetst Van Geuns desgevraagd met grove pennenstreken de schuldenproblematiek in Nederland. “De omvang van de schulden in Nederland is al jaren vrij stabiel. We weten eerlijk gezegd niet hoeveel huishoudens daadwerkelijk in de problemen zitten. De laatste cijfers daarover stammen uit 2015. Wat je wel ziet, is dat de financiële problemen zich verplaatst hebben van consumptieve kredieten bij bijvoorbeeld webshops naar schulden bij vaste lasten en, nota bene, bij de overheid. Die laatste was tot voor kort heel star bij betalingsachterstanden.”

Van Geuns legt uit dat het aandeel vaste lasten bij een huishouden tot twee keer modaal is toegenomen. “Vroeger was er meer ruimte voor consumptie en zag je daar de betalingsachterstanden.” Bovendien, vertelt Van Geuns, is de regelgeving rondom consumptieve kredieten stevig aangescherpt. En overheidsinstanties als de Belastingdienst en het Centraal Justitieel Incassobureau zijn nu in beweging. “Voorheen stapelden boetes bij financiële achterstanden zich wel heel makkelijk op. Dat is heel geleidelijk ten positieve aan het veranderen.”

Corona-maatregelen

De impact van de corona-maatregelen noemt hij tegenstrijdig. Uit cijfers blijkt dat het betaalgedrag van veel mensen bij vaste lasten nog nooit zo goed is geweest. “We weten dat er niet eerder zoveel vakantiegeld is gebruikt om schulden af te lossen.”

Maar op de lange termijn zijn er wel zorgen. De coronacrisis gaat de arbeidsmarkt raken, verwacht Van Geuns. “Huishoudinkomens gaan dalen en daar zitten groepen mensen bij die dat niet eerder hebben meegemaakt. Die hebben hier nog nooit ondersteuning voor gehad. Het is de vraag hoe zij gaan reageren.” Van Geuns schetst het

‘Door corona gaan nieuwe groepen met financiële problemen ontstaan’

beeld van huishoudens in een koopwoning of de vrije huursector, waarbij een van beide inkomens wegvalt, bijvoorbeeld omdat diegene zzp'er is. “Als je dan ineens terugvalt, heb je een probleem. En dan krijg je geen huurtoeslag.” De ‘echte onderkant’ wordt volgens Van Geuns in de gaten gehouden; minima worden niet gekort op hun uitkering. Maar ‘de nieuwe groepen’ baren hem zorgen. “Je hebt natuurlijk de Tozo-regeling, maar die wordt al strenger en er is geen sprake van een automatische >>

doorverwijzing naar andere voorzieningen. Die heb je wel nodig, wil je het hoofd structureel boven water houden. De nieuwe groepen met financiële problemen hebben daar weinig besef van en voor die voorzieningen komen ze vaak niet in aanmerking.”

‘Wellicht deelt een patiënt financiële zorgen eerder met de poh dan met de huisarts’

Chronische stress

De schuldhelpverlening heeft zich in het afgelopen decennium gelukkig sterk ten positieve ontwikkeld, meent Van Geuns. Schuldeisers zijn en worden steeds verder ingesnoerd in het stapelen van boetes, zowel commerciële als publieke partijen. Vroegsignalering staat hoog op de agenda van sociaal werkers. En het perspectief op mensen met schulden is gekanteld, doordat er aandacht is ontstaan voor de chronische stress die zij ervaren.

“De heersende opvatting was dat schulden voortkomen uit het niet meer op elkaar aansluiten van uitgaven en inkomsten. Dat kan komen door tegenslag, *life events* of door onverantwoord gedrag. En als je dan maar gemotiveerd bent, het juiste karakter hebt, dan kun je je problemen voorkomen of oplossen. Die motivatie werd vaak gezien als een karaktereigenschap en niet als iets wat beïnvloedbaar is.”

Geleidelijk drong door dat die karaktereigenschap wel degelijk is te beïnvloeden, maar dat vooral chronische stress dat in de weg staat. “Het gedrag van mensen in armoede, in financiële problemen, is niet de oorzaak van die problemen, maar het gevolg. Wij kijken naar die mensen en begrijpen dan niet dat ze onverstandige beslissingen blijven nemen. Het essentiële punt is echter dat die mensen door de stress heel moeilijk ‘verstandig’, in de zin van ‘planmatig’, kunnen zijn.”

Kleine revolutie

Het munten van chronische stress als kern van schuldenproblematiek en dus ook de aanpak ervan, leidde de afgelopen jaren tot een kleine revolutie in schuldhelpverlenersland. Inmiddels is ‘stress-sensitief werken’ daar in zwang aan het raken. Gesprekken, schriftelijke

communicatie, zelfs de gebouwen van instanties zijn idealiter allemaal stress-verminderend om zo schuldenaren te helpen bij het verkrijgen van in- en overzicht. Lector van Geuns ziet met stress als leidmotief ook een logische verbinding met de eerstelijnszorg, de huisartsen in het bijzonder, maar bijvoorbeeld ook verloskundigen bij wie de zorgen van jonge moeders zichtbaar kunnen worden. “We weten uit internationaal onderzoek dat chronische schulden leiden tot somatische klachten. Het is een logisch automatisme dat voor huisartsen natuurlijk bekend is. Spanningen leiden tot chronische stress. Chronische stress leidt tot psychosociale klachten. Psychosociale klachten leiden weer tot lichamelijke klachten.”

Schadelijke schaamte

En hoewel de somatiek pas aan het eind van de keten van problemen zit, is het volgens Van Geuns vaak de huisarts waar deze ‘vertaling’ van schulden zich het eerst toont. “Een *verschuldigingscarrière* kan drie tot vijf jaar duren. Schaamte maakt dat mensen heel lang wachten met hulp vragen. Totdat ze het niet meer volhouden, en dat is vaak

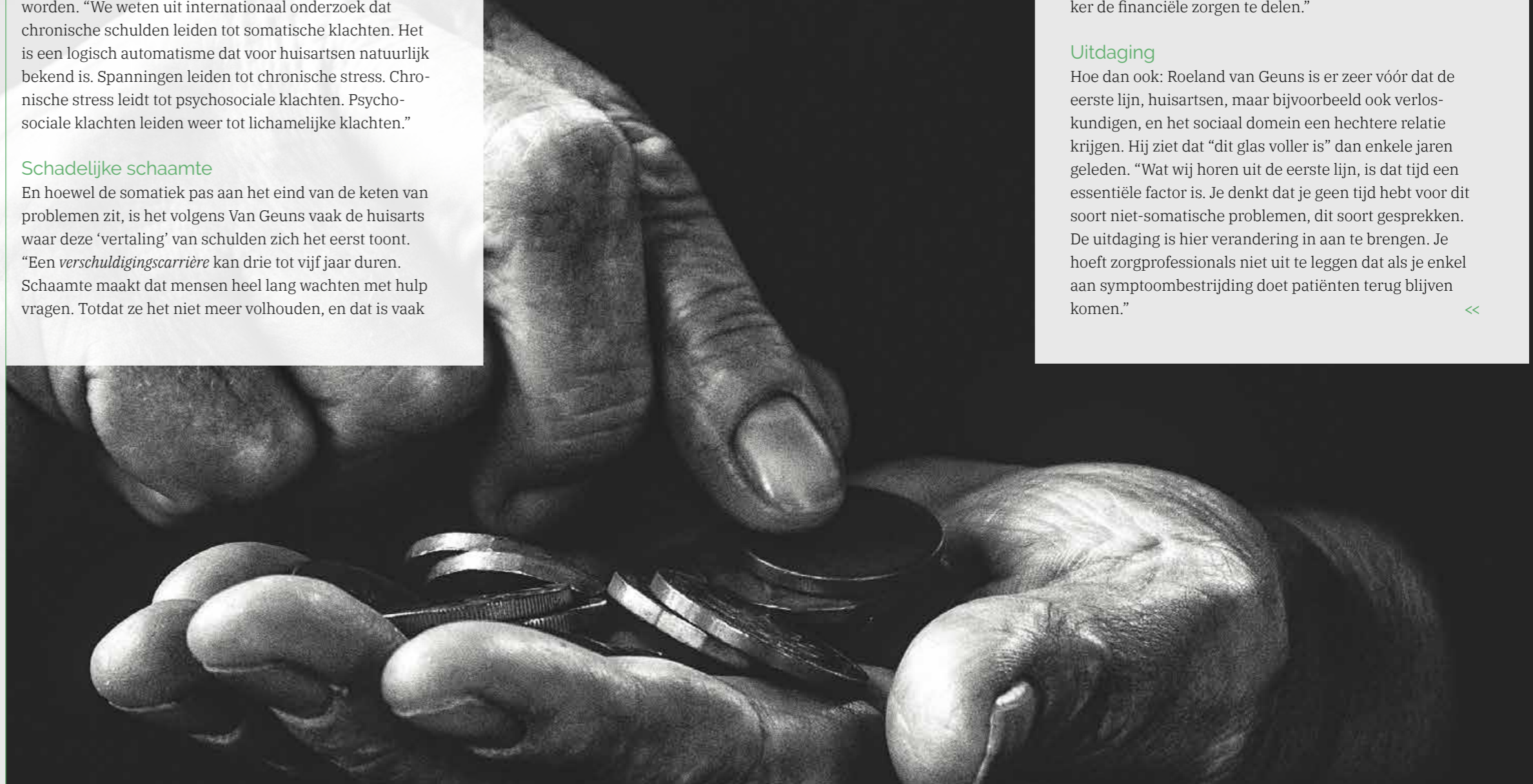
gekoppeld aan lichamelijke problemen. We weten dat er een groep is die pas na een bezoek aan de huisarts in beeld komt van schuldhelpverleners.”

De poh is in de ogen van Van Geuns wellicht geschikter voor een goed gesprek over achterliggende financiële problematiek dan de huisarts zelf. “Ik schat in dat die een wat lagere status heeft voor de patiënt. Dat de schaamte daar iets minder speelt. Dat maakt het mogelijk makkelijker de financiële zorgen te delen.”

Uitdaging

Hoe dan ook: Roeland van Geuns is er zeer vóór dat de eerste lijn, huisartsen, maar bijvoorbeeld ook verloskundigen, en het sociaal domein een hechtere relatie krijgen. Hij ziet dat “dit glas voller is” dan enkele jaren geleden. “Wat wij horen uit de eerste lijn, is dat tijd een essentiële factor is. Je denkt dat je geen tijd hebt voor dit soort niet-somatische problemen, dit soort gesprekken. De uitdaging is hier verandering in aan te brengen. Je hoeft zorgprofessionals niet uit te leggen dat als je enkel aan symptoombestrijding doet patiënten terug blijven komen.”

<<

SIGNALLEN BUITEN HET CONSULT

Indicaties voor financiële problemen? Roeland van Geuns legt de nadruk op signalen net buiten het consult met de huisarts of de poh.

“Het vergeten of laat afzeggen van een afspraak. Het vergeten medicijnen op te halen. In het primair onderwijs is het kind dat ziek gemeld wordt op de eigen verjaardag het klassieke voorbeeld.” Maar ook het consult kan volgens hem aanknopingspunten bieden. “Kom je echt in gesprek of zijn de reacties van degene tegenover je erg primair? Als iemand in een gesprek weinig blijkt geeft van reflectie, van dieperliggende hersenvaardigheden, of juist van een kort lontje, dan kan dat wijzen op chronische stress.”